

5

ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕСУ ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ В УКРАЇНІ

О. І. Бобирь

Н. М. Бондаренко

ВПЛИВ ФІНАНСОВИХ КРИЗ НА ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Наша держава, як відомо, знаходиться у складному фінансовому становищі, що вимагає розробки та прийняття першочергових заходів для вирішення проблем військових ушкоджень, енергетичних перебоїв, проблем інфляційних процесів і підвищення цін, а також стагнації малого та середнього бізнесу, і, як наслідок, недонаповнення бюджетів. Багато фахівців-економістів з України та світу вивчали цю проблему і робили спроби її вирішити, особливо, працювали над питаннями справедливого розподілу фінансового навантаження і фінансового перерозподілу отриманих вигід на тих чи інших суб'єктів господарювання на сучасному етапі. Сучасна концептуальна модель економічно-фінансових відносин, яка до цього моменту задовольняла інтереси, можна сказати, більшості господарюючих суб'єктів. Але останніми роками стали мати місце загальносвітові фінансові кризи (1924 р., 1930-1933 рр., 2008 р., 2020 р. і до сьогоднішнього дня). Військові події знесилюють і без того слабку світову економіку та економіку регіонів. Таким чином, пошуком ефективної парадигми фінансово-економічного механізму господарюючих суспільних систем приділялося багато уваги різним науковим школам і практиків-експериментаторів, серед яких було чимало гарних фахівців і талановитих винахідників, як то Бахмістер Фуллер, винахідник біткоїнів, творець цікавих економічних систем, а також Сільвіо Гезель, австро-аргентинський

винахідник локальних старіючих грошей, які давали змогу компенсувати тимчасово недостатні грошові кошти в окремо взятих територіальних одиницях.

Праця «Природний економічний порядок», написана як результат доволі вдалих грошових експериментальних новацій, була дуже популярною в Європі та Америці в середині 20-х – середині 30-х років ХХ століття [12, с. 5]. В той час тодішня криза «велика депресія» поглинула значну частину капіталів і заощаджень малого та середнього класу господарювання. Згодом це стало причиною ще більшої поглибленості монополістичності економік більшості країн світу, що стало причиною, в свою чергу, запровадження в 2012 році в Європі (в Данії) від'ємного депозитного відсотка в $-0,5\%$, що фактично через понад 80 років підтвердило теорію Гезеля про неможливість необмеженого росту прибутковості капіталу і що ріст капіталу обмежується наявними ресурсами в суспільстві. Це рано чи пізно призведе до вирівнювання через точку безбитковості і встановлення рівноважної ціни капіталу, як у випадку із від'ємним відсотком у Данії, якщо розглядати гроші як товар. В системному аналізі від'ємна ставка в $-0,5\%$ виступає інструментом збалансованості. Але з іншого боку, при незмінності ситуації недобросовісної конкуренції, яка має глобальні масштаби, може стати причиною системних диспропорцій у перерозподілі грошових накопичень: багаті стануть ще багатшими, а бідні ще біднішим [6, с.5]. Щоб змінити ситуацію на краще і направити в оптимальному напрямку для блага суспільства розвиток практики від'ємного відсотка, потрібно переосмислення переважною більшістю шкоди від монополізму грошей і концентрації капіталів. А також від'ємний відсоток ні в якому разі не повинен застосовуватися до цифрових грошей, а тільки до традиційних, адже це надто небезпечно для демократії в суспільстві і це призведе до тоталітаризму і диктатури з боку правлячого класу, і навіть, до геноциду. Адже якщо не буде альтернативних традиційних грошей, а залишаться лише цифрові, і при тому старіючі, то це призведе до ще більшого зубожіння середнього класу, який сьогодні в нашій державі вже і без того знаходиться на межі бідності. Економіка зруйнована пандемією, війною, бюджет держави повністю залежить від іноземної допомоги, а іноземні партнери (МВФ та ЄС) не дивлячись на

обіцянки не поспішають допомагати Україні фінансово, постійно урізаючи та урізаючи гуманітарну допомогу, при тому надаючи замість допомоги кредити на досить не вигідних для нас умовах і вимагаючи підвищити комунальні тарифи ще вчетверо. Цього не потрібно допустити, застосувавши просвітницькі інформаційні переваги і свою народну політичну волю, яка завжди ставала в нагоді в усі часи у найвлучніший час, адже наш народ завжди славився мудрістю і мужністю і міг своєчасно виправити ситуацію, обернувши кови фінансових шахраїв-зловмисників на їхню ж голову, при цьому стягнути фінансову відповідальність у вигляді санкцій та націоналізацій, здійснивши правосуддя і засудивши винних у штучно створених і розпіарених кризах, через що вони заробляли надприбутки, роблячи більшість населення жебраками. Адже якщо ми це допустимо, то ми втратимо інструмент накопичення коштів у грошах, адже в цифрових програмованих грошах закладено запрограмоване старіння, тобто прийдеться шукати інші джерела накопичення грошей. Функцію старіння грошей можна застосувати тільки до паперових грошей, і ні в якому разі не до цифрових, про що свідчать трагічні прогалини в китайській експериментальній системі цифрового юаня протягом останнього року.

Отже, диктаторські заходи, що мали місце останні два роки, – це свідчення не влади шахраїв, а свідчення їх безпорадності і безсилля, коли таємне виходить у світ [6, с. 5].

Достатньо значний внесок в теорію криз зробили зарубіжні, серед них: Д. Сакс [6, с. 2], В. Кончин [7, с. 19], А. Лазня [8, с. 54], С. Невмержицька [9, с. 23], С. Гезель [11, с. 3] та інші. Крім того, в працях П. Буряка, С. Вайна, В. Грищенко, О. Кузнєцова, І. Лютого, Ю. Макогона, Т. Марени, С. Міщенко, М. Унтергуггенбергер, М. Фрідмана та інших пропонувалися проблеми виходу із штучно створених концентрацією капіталів криз.

Наявність значної кількості наукових досліджень з тематики сутності фінансових криз і пошуку оптимальних шляхів їх знешкодження свідчить про значний інтерес вчених-економістів і фахівців-практиків до питань дослідження причин та механізмів прояву світових фінансових криз.

Разом із тим, можливі варіанти створення дієвих механізмів попередження фінансових криз як основи системи ефективного управління ними до цих пір знаходяться на етапі вивчення. Все це обумовлює актуальність теми дослідження.

Отже, метою даного дослідження є вивчення сутності фінансових криз, їхнього історичного розвитку, а також знаходження ефективних шляхів їх подолання засобами фінансів «народної економіки», ефектом локальних «гегелівських грошей» і фінансового механізму кооперативно об'єднаних фінансів.

Предметом вивчення виступають історично-теоретичні засади розвитку світових фінансових криз і формування систем їх подолання через локальне запровадження фінансів «народної економіки», кооперативних спілок і локальних «гезелівських грошей».

Сучасний світ знаходиться в постійному розвитку, в динаміці, що, безсумнівно, впливає і на економічне макросередовище, і на стан фінансових систем у світі. Все, що рухається, видозмінюється, так чи інакше призводить на певних етапах свого розвитку до певних невідповідностей, певних розбалансувань, іноді довгих, іноді коротших, але невідворотніх.

Фінансова криза – це значна стагнація фінансового ринку через акумуляцію ризиків, викликану диспропорціями фінансової системи через надмірну концентрацію капіталу і монополізм [12, с. 1]. Розвиток фінансових криз у XX–XXI століттях наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Найвизначніші фінансові кризи XX-XXI століть [12]

Етап, період	Характер кризи
I етап – 1918 р.	відмова від царських боргів
II етап – 1921-1923 рр.	гіперінфляція в Німеччині
III етап – 1929-1933 рр.	крах на Wall Street, «Велика світова депресія»
IV етап – 1998 р.	російська фінансова криза
V етап – 2008 р.	іпотечна світова криза
VI етап – 2020-2022 рр.	пандемічна загальносвітова криза і військова криза

Перший етап – 1918 рік, коли хвиля громадянських війн, що пролетіла світом на початку XX століття не змогла один раз і остаточно подолати

концентрацію капіталу, історія зародження якого охоплює декілька тисячоліть, беручі витoki із усіх попередніх імперій стародавнього світу: від Вавилону, Персії, Ассирії, Єгипту і Риму.

Через сто п'ятдесят років потому багато спадкоємців французьких боржників заявили про свої права на застарілі інвестиції, створивши інтернет-сайт для осіб, які до цих пір володіють російськими імператорськими облігаціями. Цей сайт має на меті отримати борги за облігаціями, випущеними царською Росією до 1917 року [12].

Другий етап – датується 1921-1923 рр. та характеризується гіперінфляцією в Германії. В Першій світовій війні уряд Германії друкував додаткові гроші, намагаючись погасити свої борги [12]. В 1918 році після остаточної поразки Германії в державі була велика кількість банкнот і занадто мала кількість товарів повсякденного вжитку. Після Версальського договору, Німеччина вимушена була взяти на себе відповідальність за воєнні збитки і, знову надрукувавши гроші, постала перед інфляцією, що вийшла з-під контролю, і банкрутством [12].

В 1923 році в Берліні ціни та продукти першого вжитку зростали щотижня, люди жили в страху перед галопуючою гіперінфляцією і як раз у цей час з'явився молодий політичний лідер держави Адольф Гітлер (з ним пов'язують численні злочини проти людства включно з Голокостом), якому довірилася значна частина німців. Головним слоганом було «Життя стане дешевшим» [12].

Третій етап – прийшовся на 1929 рік: він ознаменувався крахом на Wall Street після десяти років розквіту багатства і розкоші і стрімкого росту фондового ринку. В 1929 році неочікуване падіння цін акцій викликало паніку, адже люди намагалися якнайшвидше отримати свої гроші з фондового ринку [6, с. 19]. Близько 90% ще вчора багатих біржових брокерів збанкрутували і поповнили ряди безробітних. Безробіття сягало нечуваних розмірів – 15%. Цей період було названо «великою депресією», яка охопила всі держави світу. В цей час світова економіка втратила 15%, а в 2000 році цей показник був на рівні 1% [12].

Четвертий етап – розпочався у 1998 році: російська фінансова криза. В 1997 р. було зафіксовано падіння цін нафти, що помітно вдарило по цій

державі, адже на той час вона мала незначні резервні заощадженнями. В кінці літа 1998 року знову відбулася інфляція рубля, 230 000 росіян втратили роботу і значна частина людей, в основному похилого віку, втратили свої заощадження [12]. Інфляція 84% підсилювалася панічними покупками, коли люди скуповували товари першого вжитку, щоб врятуватися від підвищень цін на ринку, але згодом ситуація покращилася через зростання ціни нафти [8; 12].

П'ятий етап – датується 2008 роком: початок іпотечної кризи. На початку 2000-х років розквітав ринок іпотечних цінних паперів на житло в Сполучених штатах, велика кількість громадян, можна сказати, переважна більшість, придбали в такий спосіб нерухомість та інші предмети довгого вжитку. Але починаючи з 2007 року, багато покупців іпотеки через нестабільний дохід втратили можливість оплачувати щомісячні іпотечні ануїтети і, таким чином, втратили своє майно. Фондовий ринок США значно впав, зросло вдвічі безробіття і дуже швидко епідемія кризи перекинулася і на весь інший світ, на Європу, Грецію, що вступила в рецесію, яка продовжувалася з 2009 по 2018 рік – найтриваліший спад в міцній системі капіталістичного ладу [8; 12].

Шостий етап – прийшовся на 2020-2022 рр.: пандемічна загальносвітова криза і військова криза в Україні. Пандемічна криза започаткувалася в 2020 році із появою вірусу SARS-Cov2 і поглибившись війною в Україні 24 лютого 2022 року, триває донині. Пандемія коронавірусу викликала побоювання з приводу глобальної рецесії. «Це буде не вперше, коли світову економіку чекають потрясіння», – констатує «Радіо Свобода» [10].

В табл. 2 представлено етапи становлення фіатної (альтернативної) грошової системи з використанням «старіючих грошей» за Сільвіо Гезелем в Європі [8, с. 54-55; 9, с. 23-29; 11, с. 5; 5, с.4-6]. Інтереси простих пересічних громадян поки що достатньо мало представлені у переважній більшості грошово-кредитних світових систем, адже в основному, вони так працюють, що приносять прибутки найбагатшим корпораціям, у той час, як середня про слойка та малий бізнес і рядові домогосподарства не заробляють таких прибутків.

**Становлення фіатної (альтернативної) грошової системи з використанням
«фіатних грошей» за С. Гезелем в Європі [7-9; 11; 13]**

Етап, період	Характеристика етапу
Етап I – 1924-1930 рр.	Вчений та бізнесмен Сільвіо Гезель під час світової фінансової кризи успішно здійснює локальний економічний експеримент з так званими «вільними» (фіатними) грошима (локації – Німеччина, Австрія, Франція та деякі ін.)
Етап II – 1936 р.	Економічне диво Гезеля згадує Джон Кейнс в праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей»
Етап III – поч. 2012 р.	Тези Бернара Ліетара у Римському клубі «Гроші і сталий розвиток: недостатня ланка»
Етап IV – серед. 2012 р.	Центральний банк Данії, від'ємна відсоткова ставка -0,5%
Етап V – 2014 р.	Європейський центральний банк, від'ємна відсоткова ставка -0,2%
Етап VI – 2015 р.	Національний банк Швейцарії, від'ємна відсоткова ставка -0,75%
Етап VII – 2016 р.	Банк Японії, від'ємна відсоткова ставка -0,1%
Етап VIII – 2019 р.	Банк Швеції, від'ємна відсоткова ставка -0,25%
Етап IX – 2020 р.	Німеччина, від'ємна відсоткова ставка -0,01%; Данія від'ємна ставка відсотка -0,14%.

Малі та середні суб'єкти господарювання, навпаки, є тими плечима, на які перекладаються збитки суспільства. Але системний аналіз дозволяє стверджувати, що якщо десь чогось стало більше, то десь того самого поменшало, тобто має місце нерівномірний перерозподіл, який дестабілізує стабільність системи. Саме така деструктивна практика прихованої непрямой неконкурентності, відсутності вільної конкуренції і призвели і приводять до штучно створених криз, наслідки яких ми сьогодні на собі відчуваємо [6].

Інтереси всіх учасників економічно-господарських процесів повинні бути виваженими і конкуренція повинна бути вільною, інакше, на виході буде те, що ми сьогодні спостерігаємо: висока інфляція, подорожчання, недобросовісна конкуренція і спад прибутковості підприємств середньої і малої ланки. Гроші, в дійсності, це просто інформація, інформація на паперових чи електронних носіях. Існуючі на сьогодні державні валюти позиціонуються не вірно, їхнє представлення має здійснюватися в дещо іншому ракурсі. Якщо в наявності є земля, є електроенергія, є ліс, є праця, є попит, то не може бути нестачі грошей. Отже, існує потреба у чіткому і правильному налаштуванні грошового еквівалентного обміну, можливо, як у випадку із локальною «валютою», необхідно

надрукувати альтернативну валюту, яка б не була залежною від світових грошових монополій [8]. Якщо говорити про м. Вергель, а також про інші гезелівські гроші, то гарні започаткування пригнічувалися монополістичними не добросовісними антинародними заборонами використання локальних грошей – прокуратурами та іншими слідчими органами призупинялися ефективні народні експерименти [1].

Хоча, можна стверджувати, що практика гезелівських грошей, також і у м. Вергель, демонструє дуже високу ефективність господарювання і руху фінансових потоків з відсутнім корупційним складником. Адже в цій грошовій моделі зовсім не можлива інфляція, так як вона нівелюється повним обнулінням грошової маси на протязі в середньому, чотирьох років і двох місяців. До деякого моменту гезелівські гроші не могли пробити собі дорогу, але по мірі підвищення економічно-фінансової напруги у суспільстві, ці платіжні інструменти стануть, безсумнівно, природним і органічним продовженням трансформаційних змін у світовій економіці [1; 2].

Коли криза поглиблюватиметься, тоді почне набувати поширення використання старіючих паперових грошей, або векселів, або інших альтернативних фізичних фінансових інструментів.

Виходить так, що через 4 роки і 2 місяці при середньорічному темпі старіння у 2% в місяць старіючі гезелівські гроші повністю амортизують і мають бути обов'язково витраченими в економіці або обмінаними на нові в розрахунку 4:3 [5]. Через застосування такого фінансового не накопичувального інструменту як гезелівські гроші можна отримати можливість підвищити рух капіталів у регіоні, а отже, покращити соціальний клімат, знизити навантаження на податкову систему і бюджет та підвищити валовий внутрішній продукт [5]. Дуже цікавим довідком до гезелівських грошей є цінність не грошей, а саме праці [1; 2; 5].

Якби експерименти з гезелівськими грошима, які проводилися більш ніж в 2000 регіонах по всьому світу, по прикладу м. Вергля, не були призупинені всіма ж зусиллями монополістичних структур, які жорстоко розправляються

з тими, хто заважає їм паразитувати на тілі національних фінансових систем і їх знесилювати, то економічний підйом був би невідворотним. Але, мабуть, на той час ще не настав той самий момент, не визріла ситуація. На думку багатьох вчених фінансова система завжди базувалася на системі етичного права, отже, суспільство під впливом катаклізмів, війн і криз, так би мовити, «визріває» до певного морального рівня, з якого починаються певні зрушення в свідомості пересічного громадянина, здатні здійснити певні очікувані зрушення. Такими періодами в історії була, наприклад, фінансово-суспільна криза під час падіння Римської імперії, коли люди з новою свідомістю соціальної справедливості, знесилені податковими зверх навантаженнями і суцільним падінням моралі і якості життя, успішно об'єднувалися у громади, в яких «не було жодного нужденного». Ті ж, хто не захотіли об'єднуватися і помінати свої принципи, просто опинилися «за бортом».

Крім того, сьогодні набуває широкого розповсюдження альтернативна народна економіка із своїми народними фінансами, які юридично базуються на статті 5 Конституції України (локації – у Хмельницькому, на Львівщині, у Харкові та інших регіонах України). Ці народні громади, а десь їх називають «народні кооперативи», стоять особняком від прогнившої корупційно і бюрократично державної системи фінансів. Перевіряючі державні органи мають до них відкритий доступ, але деякі чиновники і перевіряючі, які ще не уловили дух часу, досі не в змозі зрозуміти принципи і місію цих народних об'єднань. Але те населення, зокрема, бізнесмени малого і середнього рівня, які раніше інших досягнули сучасності і нагальні переваги народних кооперативів, вже з успіхом практикують таку форму народної суспільної праці, достатньо довго, а саме з 2018 року. Якщо взяти Хмельницьку область, то там територіальна громада на початок 2022 року налічувала близько 300 підприємств та підприємців, що надають робочі місця 1200 місцевим жителям [3]. Ці підприємства об'єдналися для того, щоб вижити разом у важкі часи кризи, вони сплачують у свою взаємну касу 1% від прибутку або 100 грн в місяць. Директор і головний бухгалтер народного кооперативу виконують свою роботу на волонтерських засадах. Державні чиновники приходять,

здвигують плечима і уходять, не вбачаючи можливості для заробляння на хабарях, адже корупція тут не має місця, отже, і не приживається [4].

Багато противників народних кооперативних громад зневажливо називають їх «сектантами» – через те, що Конституцію України вони трактують ніби як Біблію, а по суті, є законслухняними і відповідальними основному закону громадянами.

Причому термін «територіальна громада» її учасники тлумачать абсолютно не так, як звикли тлумачити українські чиновники та політики, тобто не як якесь об'єднання громадян, яке спільно вирішує малозначимі питання благоустрою і побуту, як ОСББ чи органу місцевого управління.

Поняття «народної економіки» – включає в себе широкий спектр підприємств малого та середнього рангів транспортного спрямування, кафе, ресторації, юридичні та аудиторські, оціночні компанії, стоматологічні клініки приватного сектору, будівельні фірми, а також дизайнери, швачки, фермерські господарства і ще багато інших [3]. За прикладом провідних країн світу, таких, як США, в сенсі податкової політики для підтримки малого бізнесу, в громаді відсутні будь-які звіти про доходи і прибутки, адже в громади об'єднуються люди певного рівня розвитку, які мають на меті суспільний добробут, соціальну справедливість, а не лише свої прибутки будь-якою ціною. Тобто принципи господарювання інші, ніж в традиційній державній системі. Отже, економічне зовнішнє і внутрішнє середовище до своїх учасників і споживачів дуже дружнє і товариське, спрямоване на плідну співпрацю і досягнення високих фінансово-господарських показників.

Термін «заробітна плата» в кооперативному підприємстві називається «винагорода за трудову інвестицію». Розмір «винагороди» визначає «керуючий народним підприємством» – це титул власника бізнесу, що є членом громади [3].

Якщо говорити про реальні приклади такого підприємництва, то це кав'ярня «Говінда», що працює у місті Хмельницькому. В «Кутку споживача» розташовано не свідоцтво приватного підприємця, а свідоцтво громади «народного підприємця» і виписки із законів України. Відвідувачі, розраховуючись за десерти

і каву, отримують від офіціанта квитанцію з печаткою народної громади про виплату «грошової компенсації» за спожитий продукт. Навіть, у робочі дні більшість столиків тут зайняті [3].

Чимось ці суб'єкти господарювання схожі на артлі. Та в будь-якому разі їхній приклад демонструє альтернативну національну економіку і альтернативне пільгове оподаткування [10]. Приклади такої нової («народної») форми економіки і запровадження політики з податкового регулювання через так звані економічні експерименти регіонального рівня міст Львова, Харкова Хмельницького тощо, які, захищаючи свої права, побажали перебороти беззаконня і хабарництво власними законними методами, що передбачені Конституцією нашої держави, довели свою успішність і потребують подальшого розвитку.

На рис. 1 узагальнено представлено заходи для мінімізації наслідків фінансової кризи 2020-2022 рр., а також для стабілізації фінансового положення в нашій державі.

Рис. 1. Пропозиції щодо знешкодження наслідків фінансової кризи 2020-2022 рр. і для стабілізації фінансового положення в Україні

Отже, підводячи підсумки, можна стверджувати, що для подолання негативних проявів у фінансово-господарській системі нашої держави від світової

кризи 2020-2022 рр. доцільно розбудовувати такий соціальний інститут як народні кооперативи, які спроможні захистити малий бізнес («народні підприємства») від надмірного податкового, монополістичного та бюрократичного тиску, давши їм можливість, як в багатьох розвинених країнах, звільнивши їх від оподаткування в перші п'ять років їхньої роботи. Це позитивно відобразиться на фінансово-господарському становищі нашої держави, яке понесло значних збитків від російської агресії, пандемії та нокдаунів. Також потрібно проводити широку роз'яснювальну роботу серед населення щодо ефективності об'єднання у народні громади для сумісного подолання труднощів сьогоденної кризи, взявши у власні руки своє майбутнє і майбутнє своєї держави.

Таким, на сучасному етапі розвитку фінансових відносин у світовій спільноті, коли всілякі фінансові невизначеності і кризові явища сколихують наше суспільство на віддаленіших континентах і в різних регіонах світу, здавалося б, порушуючи спокій і стабільність фінансових систем, в цей же саме час відбувається на перший погляд непомітна побудова новітньої, більш ефективної світової фінансової системи, яка увібрала в себе досвіди всіх поколінь. Методом спроб і помилок विकристалізовується найсучасніший, найефективніший і більш стабільний за своїх попередників фінансовий механізм господарювання і економіки суспільного добробуту і процвітання. Перед судом історії зникають шкідливі, зайві моделі фінансових відносин, і затверджуються справжні, істинні і найкорисніші фінансові моделі. Потребують відродження і такі стародавні інструменти досягнення фінансової стабільності, як семирічні терміни списання боргів (що актуально для країн-боржниць перед МВФ та іншими міжнародними організаціями та установами, які неймовірно збагатилися, особливо, під час останньої світової кризи 2020-2022 рр.). Потребує відродження так зване «Етичне право», яке на перше місце ставить стабільність та добробут у суспільстві з дотриманням конституційних прав і свобод всіх учасників економічно-господарського процесу.

З цією метою доцільним було б здійснення наступних заходів: 1) локальне використання «гезелівських» (старіючих, фіатних) грошей; 2) створення краудфандингових платформ для фінансування стартапів та інноваційних проєктів;

3) розбудова моделі «народної економіки» (народний кооперативний рух, взаємні фонди); 4) зниження «податкового тягаря» для малого бізнесу (0% податкова ставка перші п'ять років); 5) заборона «кризових прибутків» (за винятком споживчої сфери); 6) проведення роз'яснювальної роботи серед населення на волонтерських засадах про небезпеку концентрації капіталів; 7) використання векселів при тимчасовій нестачі грошових коштів. Всі ці заходи допоможуть подолати негативні наслідки фінансових криз і покращити фінансове становище в нашій державі.

Список використаних джерел

1. Austrian Places: The Woergl Experiment Markus Reiterer. New Austrian Transatlantic Perspectives since 1948. URL: <https://www.austrianinformation.org/summer-2012/2012/8/21/austrian-places-the-woergl-experiment.html>
2. Австрійський експеримент URL: <https://www.woergl.at>
3. Бездержавні, але народні: в Україні набирає обертів новий рух підприємливих громадян за свої права. *Галичина: інтернет-ресурс газети*. URL: <https://galychna.if.ua/analytic/bezderzhvni-ale-narodni-v-ukrayini-nabiraye-obertiv-noviy-ruh-pidpriyemlivih-gromadyan-za-svoyi-prav>
4. Бондаренко Н. М., Бобирь О. І. Практика застосування грошової парадигми Сільвіо Гезеля та її переваги в мінімізації ризиків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9-10. С. 44-49. URL: <http://www.investplan.com.ua/index.php?op=1&z=7843>
5. WIR and the Swiss National Economy. URL: https://wiki.p2pfoundation.net/WIR_and_the_Swiss_National_Economy
6. Jeffrey Sachs: This is not a game for BlackRock to get an extra percentage point – that's absurd. Buenos Aires Times. 2022. (27.06.2020). URL: <https://www.batimes.com.ar/news/world/jeffrey-sachs-this-is-not-a-game-for-blackrock-to-get-an-extra-percentage-point-thats-absurd.phtml>
7. Кончин В. І., Максименко М. В. Причини та прояви боргової кризи в ЄС і суперницькі підходи антикризової політики. *Київський інститут бізнесу та технологій*. 2022. № 2(18). С. 19-30.
8. Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку. *Світ фінансів*. 2012. № 2. С. 54-62.
9. Невмержицька С., Марценюк С. Причини виникнення та шляхи подолання фінансової кризи на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6075>
10. Податкові зміни та пільги на час воєнного стану в Україні. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/podatkovyi-zmini-ta-pilgi-na-chas-voennogo-stanu-v-ukrayini/>
11. Silvio Gesell: *The Natural Economic Order* Translated by Philip Pye M.A. London: Peter Owen Ltd. 1958. URL: <https://www.silvio-gesell.de/the-natural-economic-order.html>
12. Топ 5 фінансових криз у світі в XX та XXI ст. URL: <https://finbalance.com.ua/news/top-5-finansovikh-kriz-u-sviti-za-xx-xxi-st>
13. Фінансовий портал Investing.com. URL: <https://www.investing.com>